บทความวิชาการ

การปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นสู่สังคมดิจิทัล : กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

The Adaptation of Local Communities to the Digital Society: A Transition Process Toward Sustainable Resilience

ณวิญ เสริฐผล[1]

Nawin Serthpol

มหาวิทยาลัยพะเยา

University of Phayao

วันที่รับบทความ : วันที่ 19 พฤษภาคม 2568

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 14 กันยายน 2568

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 19 กันยายน 2568

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาสังคม) คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

E-mail : nawin.se@up.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์กระบวนการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นไทยในบริบทของสังคมดิจิทัล โดยเน้นการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งไม่ใช่เพียงการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีแต่เป็นการพัฒนาองค์รวมที่ชุมชนมีบทบาททั้งในฐานะผู้ใช้และผู้สร้างสรรค์เทคโนโลยีดิจิทัล บทความนี้ใช้กรอบแนวคิดสังคมดิจิทัล ทฤษฎีการปรับตัว และแนวคิดการพัฒนาชุมชน เพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงในระดับฐานราก โดยเสนอการปรับตัวของชุมชน 5 วิธี คือ การค้าผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล การผลิตเนื้อหาออนไลน์เชิงวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายดิจิทัลระหว่างชุมชน การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการใช้เทคโนโลยีเพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระบวนการเปลี่ยนผ่านของชุมชนสู่ความเข้มแข็งในสังคมดิจิทัล 6 ด้าน คือ การตระหนักรู้ การพัฒนาทักษะ การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก การจัดการความเสี่ยง และการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นในยุคดิจิทัลต้องอาศัยพลังจากภายในของชุมชนควบคู่กับการสนับสนุนจากภายนอกอย่างสอดคล้องและเคารพบริบทท้องถิ่น

คำสำคัญ: ชุมชนท้องถิ่น, สังคมดิจิทัล, การปรับตัว

ABSTRACT

This article aims to analyze the adaptation process of Thai local communities in the context of the digital society, emphasizing a structural transition encompassing economic, social, and cultural dimensions. It argues that digital adaptation is not merely about learning how to use technology, but about holistic development in which communities play dual roles as users and creators of digital technologies. The article adopts the conceptual frameworks of digital society, adaptation theory, and community development to explain grassroots transformations. It identifies five key modes of community adaptation: digital platform-based commerce, cultural content creation, inter-community digital networking, participatory learning, and the use of technology to preserve local wisdom. Furthermore, it outlines six core dimensions of the transition process toward community resilience in the digital age: awareness, skill development, infrastructure building, grassroots economic development, risk management, and community participation. The study highlights that sustainable strength in local communities under digital transformation relies on internally driven empowerment supported by external mechanisms that are context-sensitive and culturally respectful.

KEYWORDS: Local Communities, Digital Society, Adaptation

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 ได้ก่อให้เกิดกระแสความเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้างในทุกมิติของชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าสู่ “สังคมดิจิทัล” (Digital society) ซึ่งมิได้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงด้านเครื่องมือหรือรูปแบบการสื่อสาร หากแต่เป็นการเปลี่ยนผ่านทางระบบคิด ระบบเศรษฐกิจ และอำนาจทางสังคมที่ฝังลึกอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คน เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ได้กลายเป็นโครงสร้างพื้นฐานใหม่ที่เชื่อมโยงเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคมเข้าด้วยกันอย่างไร้พรมแดน (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล, 2562; Manara & Weber, 2023) อิทธิพลของเทคโนโลยีดิจิทัลจึงมิได้จำกัดเฉพาะเมืองใหญ่หรือกลุ่มทุนที่มีศักยภาพเท่านั้น หากแต่แผ่ขยายเข้าสู่พื้นที่ชนบทและชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแม้จะอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางความเจริญ แต่ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบจากกระแสดิจิทัลที่แผ่ซ่านอย่างลึกซึ้งนี้ได้

ข้อมูล ข่าวสาร และวัฒนธรรมดิจิทัลที่ไหลบ่าเข้าสู่พื้นที่ท้องถิ่นเป็นเสมือนดาบสองคม ที่ในด้านหนึ่งเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้าถึงองค์ความรู้ ทรัพยากร และตลาดใหม่ ๆ ผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งช่วยลดข้อจำกัดเชิงภูมิศาสตร์และเปิดพื้นที่ใหม่ในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ขณะที่อีกด้านหนึ่ง การหลั่งไหลของวัฒนธรรมกระแสหลัก (Mainstream culture) ก็อาจส่งผลให้เกิดการกลืนกลายของอัตลักษณ์ท้องถิ่น และลดทอนความหลากหลายทางวัฒนธรรมในระยะยาว (Laskar, 2023; Syahruddin et al., 2023) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่ชุมชนยังขาดโครงสร้างพื้นฐานทางดิจิทัลที่เพียงพอ หรือขาดกลไกในการจัดการและตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อย่างมีทิศทาง

การปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นในบริบทดังกล่าวจึงไม่อาจมองอย่างผิวเผินว่าเป็นเพียงการเรียนรู้ทักษะในการใช้เทคโนโลยี เช่น การใช้สมาร์ตโฟนหรือแอปพลิเคชันโซเชียลมีเดีย หากแต่ต้องเข้าใจในฐานะของ “กระบวนการเปลี่ยนผ่าน” (Transformation process) ที่ลึกซึ้ง ครอบคลุมทั้งระบบความคิด โครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชน กระบวนการนี้มิได้เกิดขึ้นอย่างเป็นอัตโนมัติ หากแต่ต้องอาศัยการออกแบบ การตระหนักรู้ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างทิศทางของตนเอง การปรับตัวอย่างแท้จริงจึงหมายถึงการที่ชุมชนสามารถเป็นทั้ง “ผู้บริโภค” (Consumers) ที่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง และ “ผู้สร้าง” (Producers) ที่มีความสามารถในการผลิตและกำหนดเนื้อหา ทิศทาง และคุณค่าของตนเองในโลกดิจิทัลได้อย่างมีอำนาจ (Manara & Weber, 2023)

ในบริบทนี้ บทบาทของชุมชนไม่อาจเป็นเพียงผู้รับเทคโนโลยีหรือผู้ปฏิบัติตามนโยบายจากส่วนกลาง หากแต่ต้องเป็น “เจ้าของการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถนิยามความต้องการและความหมายของดิจิทัลในบริบทของตนเอง การสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนในยุคดิจิทัลจึงต้องพิจารณาองค์ประกอบเชิงโครงสร้างและเชิงบริบทอย่างรอบด้านทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลก ซึ่งรวมถึงบทบาทของนโยบาย

สาธารณะที่เอื้อต่อความเสมอภาคในการเข้าถึงเทคโนโลยี ระบบสนับสนุนจากภาครัฐและภาคประชาสังคม ตลอดจนเครือข่ายความร่วมมือที่สามารถเติมเต็มทรัพยากรและองค์ความรู้ในพื้นที่ที่ขาดแคลน ขณะเดียวกัน ปัจจัยเชิงบริบทภายในชุมชนก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โดยเฉพาะ “ทุนทางสังคม” และ “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่ฝังอยู่ในวิถีชีวิต การรวมกลุ่ม และความเชื่อของคนในพื้นที่ หากชุมชนสามารถนำทุนเหล่านี้มาเชื่อมโยงกับเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ ก็จะช่วยเสริมพลังภายในให้สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมท้องถิ่น พัฒนากลไกการเรียนรู้ และสร้างเศรษฐกิจฐานรากใหม่ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตนเอง ความยั่งยืนจึงมิใช่เป้าหมายที่ตั้งอยู่บนการเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่หมายถึงความสามารถของชุมชนในการธำรงคุณค่าเดิม พร้อมเปิดรับความเปลี่ยนแปลงด้วยวิจารณญาณ

ดังนั้น บทความฉบับจึงต้องการเสนอภาพของการเปลี่ยนผ่านในเชิงเทคโนโลยีและพลวัตระหว่างภายในและภายนอกชุมชนท้องถิ่นที่ส่งผลต่อกระบวนการเปลี่ยนผ่านอย่างลึกซึ้ง โดยเน้นย้ำว่าการพัฒนาในยุคดิจิทัลจะไม่มีความหมาย หากปราศจากการเสริมสร้างอำนาจภายในให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการกำหนดอนาคตของตนเอง มิใช่เป็นเพียงผู้ตามกระแสโลกาภิวัตน์อย่างไร้ทิศทาง

แนวคิดและกรอบทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ปรากฏการณ์การปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นในบริบทสังคมดิจิทัลสามารถอธิบายได้ด้วยกรอบแนวคิดสำคัญ ดังนี้

1) แนวคิดสังคมดิจิทัล (Digital society) การเข้าสู่สังคมดิจิทัลเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากพัฒนาการของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ซึ่งได้เข้ามาแทนที่ระบบการผลิตและโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมในอดีต สังคมดิจิทัลมิใช่เพียงการเปลี่ยนแปลงเชิงเทคนิค (Technological change) แต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม องค์ประกอบสำคัญของสังคมดิจิทัล คือ การที่ “ข้อมูลข่าวสาร” กลายเป็นทรัพยากรหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมและเศรษฐกิจ ส่งผลให้รูปแบบการทำงาน เครือข่ายความสัมพันธ์ และโครงสร้างอำนาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คนในชุมชนท้องถิ่นไม่ใช่เพียงผู้รับสาร (Passive Recipients) แต่สามารถเป็นผู้ผลิตเนื้อหา (Content Creators) และผู้ประกอบการดิจิทัล (Digital Entrepreneurs) ได้ด้วยตนเอง (Ilham, et al., 2023; Škripcová, 2017) อย่างไรก็ตามสังคมดิจิทัลมาพร้อมกับความท้าทายใหม่ๆ โดยเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital divide) ซึ่งสะท้อนถึงช่องว่างในการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยี และทักษะดิจิทัล ชุมชนท้องถิ่นที่ขาดการสนับสนุนด้านนโยบายหรือขาดทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งอาจตกอยู่ในภาวะ “ถูกทิ้งไว้ข้างหลัง” ในขณะที่ชุมชนที่สามารถปรับตัวและใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ จะสามารถสร้างโอกาสใหม่และยกระดับคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน

2) ทฤษฎีการปรับตัว (Adaptation theory) ทฤษฎีการปรับตัวเน้นย้ำถึงความสามารถในการเปลี่ยนแปลงตนเอง (Self-Modification) ของหน่วยทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่ม หรือชุมชน เพื่อตอบสนองต่อแรงกดดันและการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งแวดล้อมภายนอก แนวคิดนี้มองว่าการปรับตัวเป็น “กระบวนการต่อเนื่อง” ที่ต้องอาศัยการเรียนรู้ การทดลอง และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือโครงสร้างทางสังคมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ สำหรับชุมชนท้องถิ่น การปรับตัวต่อสังคมดิจิทัลมิใช่เป็นเพียงการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ แต่ต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ภายใน เช่น การกระจายบทบาทผู้นำ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และการพัฒนาแนวคิดใหม่ในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของชุมชนเอง (Prior,2019; Manara & Weber, 2023) นอกจากนี้ ทฤษฎีการปรับตัวในเชิงระบบ (Systems adaptation) ยังชี้ให้เห็นว่า ความสามารถในการปรับตัวของชุมชนขึ้นอยู่กับ “ศักยภาพภายใน” (Internal capacity) ไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคม (Social capital) ทุนวัฒนธรรม (Cultural capital) และความเข้มแข็งของกลไกชุมชน (Community mechanisms) การเสริมสร้างปัจจัยเหล่านี้จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อความอยู่รอดและการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนในยุคดิจิทัล

3) แนวคิดการพัฒนาชุมชน (Community development) แนวคิดการพัฒนาชุมชนเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองและจัดการทรัพยากรของตนอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาชุมชนที่แท้จริงจึงไม่ใช่เพียงการพัฒนาด้านกายภาพหรือเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ต้องรวมถึงการพัฒนาทุนมนุษย์ (Human capital) ทุนสังคม (Social capital) และทุนวัฒนธรรม (Cultural capital) เพื่อสร้างความเข้มแข็งจากฐานราก ในบริบทของสังคมดิจิทัล การพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องขยายขอบเขตไปถึงการพัฒนาทักษะดิจิทัล การส่งเสริมการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี และการสร้างพื้นที่ให้ชุมชนสามารถใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสร้างคุณค่าใหม่ ๆ (Value creation) ที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์และบริบทของตนเอง จนทำให้เกิดเป็นภูมิปัญญาดิจิทัล (Digital wisdom) ซึ่งเป็นความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (ณวิญ เสริฐผล, 2568) การพัฒนาชุมชนในยุคดิจิทัลที่เน้นกระบวนการ “มีส่วนร่วม” (Participation) เพื่อให้คนในชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเป็นเจ้าของการเปลี่ยนแปลง เพื่อป้องกันไม่ให้กระบวนการพัฒนากลายเป็นเพียงนโยบายจากภายนอกที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง การส่งเสริม “เศรษฐกิจดิจิทัลฐานราก” (Grassroots digital economy) และการใช้เทคโนโลยีในการอนุรักษ์วัฒนธรรมจึงเป็นตัวอย่างของการพัฒนาชุมชนที่ตอบโจทย์ในยุคสังคมดิจิทัลอย่างแท้จริง

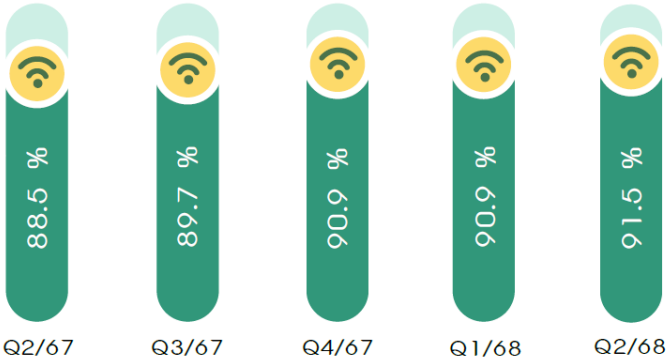
สรุป การปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นในบริบทสังคมดิจิทัลอาศัยกรอบแนวคิดสำคัญ ได้แก่ แนวคิดสังคมดิจิทัล ที่มองว่าข้อมูลเป็นทรัพยากรหลักและคนในชุมชนกลายเป็นผู้สร้างเนื้อหาและผู้ประกอบการดิจิทัล ทฤษฎีการปรับตัวที่เน้นการเรียนรู้และปรับโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน และแนวคิดการพัฒนาชุมชนที่เน้นเสริมสร้างทุนมนุษย์ ทุนสังคม และทุนวัฒนธรรม รวมถึงการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลฐานรากที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น

บริบทของชุมชนท้องถิ่นไทยในยุคดิจิทัล

ชุมชนท้องถิ่นไทยมีความหลากหลายทั้งภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยยังคงพึ่งพาอาชีพฐานรากเป็นหลัก แต่กระแสดิจิทัลได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและรูปแบบเศรษฐกิจอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ชุมชนจึงเผชิญทั้งความท้าทายจากความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยีและโอกาสในการพัฒนาเศรษฐกิจหากสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ ข้อมูลเชิงสถิติยังสะท้อนว่า การใช้อินเทอร์เน็ตของประชาชนอายุ 6 ปีขึ้นไปมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเมื่อเปรียบเทียบไตรมาส 2 ปี 2567 กับไตรมาส 2 ปี 2568 พบว่าเพิ่มจากร้อยละ 88.5 เป็นร้อยละ 91.5 และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างไตรมาส 1 กับไตรมาส 2 ปี 2568 ยังคงเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 90.9 เป็นร้อยละ 91.5 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568) ตัวเลขเหล่านี้สะท้อนว่าการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตมิใช่จำกัดอยู่เฉพาะเมืองใหญ่ แต่ได้แพร่ขยายสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลอย่างแท้จริง ซึ่งบริบทของชุมชนท้องถิ่นไทยในยุคดิจิทัล มีลักษณะสำคัญ คือ

1. ความหลากหลายของชุมชนท้องถิ่นไทย : โอกาสและข้อจำกัดในการปรับตัว ชุมชนท้องถิ่นไทยมีความหลากหลายในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะแบบเมือง ชนบท ชายขอบ เกาะ ภูเขาและทะเล ด้านเศรษฐกิจประกอบด้วย เกษตรกรรม หัตถกรรม และการท่องเที่ยว และด้านวัฒนธรรม เช่น ชาติพันธุ์ ภาษา และความเชื่อของท้องถิ่นที่มีความหลากหลายและแตกต่างกัน ซึ่งความหลากหลายนี้เป็นทั้งทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการต่อยอดในสังคมดิจิทัล และในขณะเดียวกันความหลากหลายกลับกลายเป็นข้อจำกัดในการปรับตัว โดยเฉพาะความหลากหลายด้านชนชั้น เพศ อายุ และวัฒนธรรม กลายเป็นอุปสรรคซ้อนทับที่ทำให้กลุ่มเปราะบางปรับตัวสู่สังคมดิจิทัลได้ยากลำบาก การเปลี่ยนผ่านไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการขาดทักษะดิจิทัลเท่านั้น แต่เป็นผลสะท้อนของโครงสร้างสังคมที่ซ้อนทับความหลากหลายอย่างไม่สมดุล จึงทำให้ความหลากหลายทางสังคมกลับกลายเป็นข้อจำกัดในกระบวนการปรับตัวอย่างชัดเจน เช่น ชาติพันธุ์ เพศ อายุ ชนชั้น และความพิการ (Goedhart et. al., 2022) ในบริบทของสังคมท้องถิ่นไทย ความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมมักถูกมองว่าเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในหลายมิติ เช่น การสร้างเอกลักษณ์ การส่งเสริมการท่องเที่ยว หรือการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทว่าในอีกมุมหนึ่ง

ความหลากหลายดังกล่าวก็อาจกลายเป็นข้อจำกัดที่ซ่อนเร้น โดยเฉพาะเมื่อชุมชนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัลหรือสังคมสมัยใหม่ที่เน้นความรวดเร็ว ความเป็นมาตรฐานเดียว และการเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ

ภาพที่ 1: แสดงแนวโน้มการใช้อินเทอร์เน็ตที่เพิ่มขึ้นโดยเปรียบเทียบปี 2567 กับ ปี 2568

ที่มา: (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568)

2. ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล : โจทย์ท้าทายเชิงโครงสร้าง แม้ว่าประเทศไทยจะมีนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัลและลงทุนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอินเทอร์เน็ตให้ครอบคลุมทั่วประเทศ ทว่าความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล (Digital divide) ยังคงเป็นโจทย์ท้าทายเชิงโครงสร้างที่ซับซ้อน โดยเฉพาะในชุมชนชนบทและพื้นที่ชายขอบ ซึ่งยังคงเผชิญกับข้อจำกัดทั้งในด้านการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐาน การเป็นเจ้าของอุปกรณ์ดิจิทัล และทักษะดิจิทัลของคนในชุมชน ช่องว่างเหล่านี้ไม่เพียงส่งผลต่อการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมเชิงโครงสร้างที่ฝังรากลึกในสังคม Goedhart, Verdonk, & Dedding (2022) เน้นย้ำว่า ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลไม่ใช่ปัญหาเชิงทักษะอย่างเดียวแต่เป็นผลพวงจากโครงสร้างสังคมที่ขาดความยืดหยุ่นและกดทับกลุ่มเปราะบางผ่านค่านิยมของความเป็นมาตรฐานเดียว (Standardization) ซึ่งทำให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้าถึงหรือพัฒนาเทคโนโลยีถูกมองว่าล้าหลังหรือด้อยโอกาส นอกจากนี้ ชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากยังเผชิญปัญหาขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะและสมรรถนะด้านดิจิทัล โดยเฉพาะผู้สูงอายุ กลุ่มแรงงานนอกระบบ และกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายขอบที่มีโอกาสเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และกิจกรรมส่งเสริมทักษะดิจิทัลในระดับต่ำ จากการสำรวจพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุและคนพิการมีคะแนนสมรรถนะด้านการเข้าถึงดิจิทัลต่ำกว่า 65 คะแนน ขณะที่กลุ่มอาชีพแรงงานนอกระบบก็มีคะแนนต่ำกว่ากลุ่มอาชีพข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจอย่างมีนัยสำคัญ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) ส่งผลให้ชุมชนเหล่านี้ตกอยู่ในสภาวะ "ความเหลื่อมล้ำซ้ำซ้อน" ที่ยากต่อการหลุดพ้น

ยิ่งไปกว่านั้น สถิติการใช้อินเทอร์เน็ตของประชาชนยังตอกย้ำภาพของความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ แม้ทั้งเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลมีการใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นระหว่างไตรมาส 2 ปี 2567 ถึงไตรมาส 2 ปี 2568 แต่ในไตรมาส 2 ปี 2568 พบว่าประชาชนในเขตเทศบาลมีการใช้อินเทอร์เน็ตสูงถึงร้อยละ 94.0 ขณะที่นอกเขตเทศบาลอยู่ที่เพียงร้อยละ 89.4 นอกจากนี้ หากพิจารณาเป็นรายภาค กรุงเทพมหานครยังคงมีสัดส่วนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตสูงสุด (ร้อยละ 96.6) ตามด้วยภาคกลาง (ร้อยละ 93.0) และภาคใต้ (ร้อยละ 91.9) ขณะที่ภาคเหนือมีสัดส่วนต่ำสุดเพียงร้อยละ 86.1 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568) ช่องว่างเหล่านี้สะท้อนว่าแม้การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตในภาพรวมของประเทศได้เพิ่มสูงขึ้น แต่ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่และสังคมยังคงดำรงอยู่ และยังเป็นปัจจัยที่กดทับชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างเต็มศักยภาพ

ตารางที่ 1: แสดงสถิติการใช้อินเทอร์เน็ต (รายภาคและเขตการปกครอง)

ภาคและเขตการปกครอง	**Q2/67**	**Q3/67**	**Q4/67**	**Q1/68**	**Q2/68**
ทั่วราชอาณาจักร	**88.5**	**89.7**	**90.9**	**90.9**	**91.5**
ในเขตเทศบาล	91.8	92.7	93.5	93.5	94.0
นอกเขตเทศบาล	85.8	87.1	88.6	88.6	89.4
กรุงเทพมหานคร	95.8	96.2	96.4	96.2	96.6
กลาง	90.6	91.6	92.5	92.4	93.0
เหนือ	82.4	82.8	84.9	85.1	86.1
ตะวันออกเฉียงเหนือ	85.7	88.1	89.7	89.6	90.0
ใต้	89.2	90.1	90.9	91.2	91.9

ที่มา: (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568)

3. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตกับภาวะ “เปราะบาง” ของชุมชน ในบริบทของการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัล ชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากเผชิญกับภาวะเปราะบางที่แตกต่างจากอดีตอย่างมีนัยสำคัญ หากเปรียบเทียบกับสังคมก่อนดิจิทัล ชุมชนท้องถิ่นมีภูมิคุ้มกันจากเครือข่ายสังคมแบบเผชิญหน้า (Face-to-face interaction) ที่ช่วยคัดกรองข้อมูลและรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเหนียวแน่น ในขณะที่ปัจจุบันชุมชนถูกท้าทายด้วยข้อมูลจำนวนมหาศาลผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลที่ขาดตัวกรองและบั่นทอนทุนทางสังคมแบบดั้งเดิม ขณะเดียวกันการบริโภควัฒนธรรมในอดีตอิงอยู่กับบริบทท้องถิ่นที่ค่อย ๆ ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น แต่ในยุคดิจิทัลวัฒนธรรมถูกแทนที่ด้วยกระแสหลักผ่านโซเชียลมีเดียที่เข้ามาครอบงำและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความแตกต่างเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าความเปราะบางของชุมชนในปัจจุบันไม่ใช่เพียงการขาดทรัพยากรพื้นฐานทางเศรษฐกิจหรือสังคม แต่เป็นการขาดความพร้อมในการรับมือกับบริบทข้อมูลและวัฒนธรรมดิจิทัลที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จนนำมาสู่ความเหลื่อมล้ำ ปัญหาความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัย (Manara & Weber, 2023 & Ganiem, 2024) ภาวะดังกล่าวจึงจำเป็นต้องได้รับการตอบสนองผ่านกระบวนการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางดิจิทัล (Digital resilience) ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาความเข้มแข็งจากภายในชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะดิจิทัล การฟื้นฟูทุนทางสังคม และการสร้างพื้นที่กลางที่สมดุลระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมดิจิทัล

4. โอกาสของชุมชนท้องถิ่นไทยในสังคมดิจิทัล : พลังจากฐานราก แม้การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัลจะนำมาซึ่งความท้าทายหลายมิติ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้เปิดพื้นที่ใหม่แห่งโอกาสให้แก่ชุมชนท้องถิ่นไทยอย่างไม่เคยมีมาก่อน โดยเฉพาะโอกาสในการ “สร้างมูลค่าใหม่” (Value Creation) จากทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นพลังจากฐานรากที่ทรงคุณค่า ตัวอย่างเช่น การนำผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่ตลาดดิจิทัลผ่าน E-commerce และ Social commerce การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบ “ชุมชนท่องเที่ยวดิจิทัล” ที่เชื่อมโยงประสบการณ์ท้องถิ่นสู่ตลาดสากล รวมถึงการใช้เทคโนโลยีเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และสืบสานต่อไป นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนยังช่วยเสริมพลังทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม โอกาสเหล่านี้จะไม่สามารถเติบโตอย่างยั่งยืนได้หากขาดกระบวนการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ควบคู่กับการสร้างพื้นที่เรียนรู้และทดลองนวัตกรรมที่สอดรับกับบริบทและอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชน ซึ่งจะเป็นกุญแจสำคัญในการเปลี่ยนผ่านโอกาสทางดิจิทัลไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในระยะยาว

สรุป บริบทของชุมชนท้องถิ่นไทยในยุคดิจิทัลจึงเป็นภาพสะท้อนของ “ความขัดแย้งเชิงโอกาสและวิกฤต” ที่ต้องอาศัยการปรับตัวอย่างมียุทธศาสตร์ ทั้งในระดับโครงสร้าง คือ นโยบายและโครงสร้างพื้นฐาน และในระดับฐานราก คือ ศักยภาพและวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถยืนหยัดและเติบโตอย่างเข้มแข็งในบริบทของสังคมดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อน

วิธีการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นสู่สังคมดิจิทัล

การปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นสู่สังคมดิจิทัล หมายถึง การที่คนในชุมชนท้องถิ่นทั้งในระดับบุคคล กลุ่มหรือองค์กรชุมชน มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม รูปแบบการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการสื่อสาร ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยกระบวนการปรับตัวดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีพื้นฐาน เช่น สมาร์ทโฟน หรืออินเทอร์เน็ตเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นองค์รวมทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการบริหารจัดการภายในชุมชนเอง ซึ่งวิธีการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นสู่สังคมดิจิทัล ประกอบด้วย

1. การใช้ช่องทาง E-commerce และ Social commerce เป็นกลไกสำคัญที่ชุมชนท้องถิ่นนำมาใช้ในการปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลอย่างเป็นรูปธรรม โดยการนำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Lazada, Shopee, Facebook, Line และ Tiktok มิใช่เพียงแค่การขยายช่องทางการขายสินค้า หากแต่ยังเป็นการลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง ซึ่งช่วยเพิ่มอำนาจต่อรองทางการตลาดของผู้ผลิตท้องถิ่น (Asanprakit & Kraiwanit, 2024 & Triyana et. al., 2024) กระบวนการนี้ไม่เพียงส่งผลเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชน แต่ยังเป็นการเร่งให้เกิดการเปลี่ยนผ่านด้านทักษะและกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนอย่างลึกซึ้งในกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว ชุมชนมิได้เรียนรู้เพียงแค่ทักษะด้านเทคนิค เช่น การสร้างเนื้อหาออนไลน์ การถ่ายภาพสินค้าให้ดึงดูดใจ การกำหนดราคาที่เหมาะสมต่อกลุ่มเป้าหมายในแพลตฟอร์มดิจิทัล หรือการบริหารจัดการคำสั่งซื้อที่ต้องตอบสนองความคาดหวังของผู้บริโภคยุคใหม่เท่านั้น แต่ยังเกิดกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning) ที่นำไปสู่การพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรม การปรับตัวทางวัฒนธรรม และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบที่เหมาะสมกับสังคมดิจิทัล (Triyana et al., 2024)

การนำเสนอเรื่องราวสินค้า (Local storytelling) เป็นหนึ่งในกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยสร้างความแตกต่างและเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมในผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ช่วยให้สินค้ามีภาพลักษณ์ที่โดดเด่นและเป็นที่จดจำในตลาดดิจิทัลที่มีการแข่งขันสูง (Asanprakit & Kraiwanit, 2024) ซึ่งวิธีการดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงแค่เครื่องมือทางการตลาด แต่ยังสะท้อนถึงความพยายามของชุมชนในการธำรงอัตลักษณ์และถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมสู่บริบทเศรษฐกิจดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ การเชื่อมโยงเรื่องราวท้องถิ่นเข้ากับช่องทางออนไลน์จึงเป็นกลไก

เชิงวัฒนธรรมที่นำไปสู่การยกระดับขีดความสามารถทางเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมสินค้าใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับแนวโน้มพฤติกรรมผู้บริโภคในยุคดิจิทัล อาทิ สินค้าเพื่อสุขภาพ สินค้าออร์แกนิกหรือสินค้าเชิงวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นในมิติที่กว้างขึ้น การปรับตัวดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของชุมชนท้องถิ่นเข้าสู่เศรษฐกิจดิจิทัลอย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยกระบวนการดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงการตอบสนองต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกเท่านั้น แต่ยังเป็นการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงจากภายใน (Inside-out transformation) อันนำไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาวผ่านการสร้างทุนทางสังคมและทุนทางปัญญาที่สอดประสานกับทุนเศรษฐกิจและทุนดิจิทัลอย่างมีพลวัต (Triyana et. al., 2024) งานวิจัยของ ณัฐชัย นิ่มนวล (2563) พบว่า ภาพรวมระดับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจดิจิทัลของผู้ประกอบการท้องถิ่นอยู่ใน ระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.22) สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุเมธ พิลึก และจิตาพัชญ์ ไชยสิทธิ์ (2567) พบว่า กลุ่มตัวอย่างในจังหวัดนครสวรรค์ให้ความสำคัญกับระบบ E-commerce ในการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยค่าเฉลี่ยความต้องการสูงสุดเกือบทั้งหมดอยู่ในระดับ “มาก” (4.64–5.00) สะท้อนถึงความต้องการความสะดวก โปร่งใส และประสิทธิภาพในการซื้อขายออนไลน์ ซึ่งสนับสนุนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นเข้าสู่เศรษฐกิจดิจิทัลอย่างเป็นระบบ และยั่งยืน

ดังนั้น กลไกสำคัญที่ทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ การผสานกันของเทคโนโลยี E-commerce การพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ของสมาชิก การเล่าเรื่องราวและทุนวัฒนธรรม รวมถึงการขับเคลื่อนจากภายใน กลไกเหล่านี้ช่วยให้ชุมชนโดดเด่น ลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง ส่งเสริมนวัตกรรม และรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่น ในเชิงนโยบายจึงควรสนับสนุนทักษะดิจิทัลเชิงปฏิบัติ ส่งเสริมทุนวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสร้างมูลค่า และจัดตั้งแพลตฟอร์มกลางระดับท้องถิ่นเพื่อเพิ่มโอกาสเข้าถึงตลาด ลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมความร่วมมือระหว่างผู้ผลิต

2. การผลิตและเผยแพร่เนื้อหาออนไลน์ที่เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรม เป็นกลยุทธ์สำคัญที่ชุมชนท้องถิ่นนำมาใช้ในการปรับตัวสู่สังคมดิจิทัลอย่างมีความหมายและยั่งยืน กระบวนการนี้ไม่เพียงเปลี่ยนแปลงบทบาทของชุมชนจากผู้บริโภคสื่อแบบดั้งเดิมไปสู่บทบาทผู้ผลิตสื่อ (Prosumer) หากแต่ยังสะท้อนถึงการพัฒนาทักษะดิจิทัลขั้นสูง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์เนื้อหาที่ผสานอัตลักษณ์และทุนวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ ๆ ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลยอดนิยม เช่น Facebook, YouTube และ Tiktok (Jati, 2022 & Hariyati et. al., 2024) ในบริบทนี้ ชุมชนท้องถิ่นมิได้เพียงแค่เผยแพร่เนื้อหาที่มีอยู่แล้ว หากแต่ได้เข้ามามีบทบาทในการคัดสรรและรังสรรค์เรื่องราวท้องถิ่น (Curating & storytelling) ให้อยู่ในรูปแบบที่เข้าถึงง่าย กระชับ และมีอารมณ์ร่วมสูง ตอบโจทย์พฤติกรรมการบริโภคสื่อของผู้คนในยุคดิจิทัลที่นิยมเนื้อหาสั้น กระชับ และดึงดูดอารมณ์ผ่านภาพ เสียง และเรื่องเล่า (Hariyati, 2024) เนื้อหาออนไลน์เหล่านี้จึงมิใช่เพียงเครื่องมือทางเศรษฐกิจ เช่น

การส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นหรือเพิ่มยอดขายสินค้าเท่านั้น แต่ยังกลายเป็นเวทีแห่งการฟื้นฟูความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างคนรุ่นใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อาจถูกหลงลืม

กระบวนการดังกล่าวยังมีส่วนสำคัญในการช่วยให้ชุมชนก้าวข้ามข้อจำกัดด้านพื้นที่และภูมิศาสตร์ด้วยการขยายขอบเขตการสื่อสารและการรับรู้สู่สังคมวงกว้าง ผ่านการสร้างเครือข่ายใหม่ ๆ ในโลกดิจิทัลที่ไร้พรมแดน (Jati, 2022) ซึ่งในบางกรณี ชุมชนสามารถพัฒนาเนื้อหาและทุนวัฒนธรรมให้กลายเป็นสินทรัพย์ดิจิทัล (Digital Asset) ที่มีมูลค่าเชิงเศรษฐกิจสูง และตอบสนองต่อแนวโน้มความต้องการของสังคมสมัยใหม่ เช่น การออกแบบสินค้าจากลายผ้าโบราณในรูปแบบ NFT หรือการสร้างภาพยนตร์สั้นที่เล่าเรื่องชุมชนบนแพลตฟอร์มสตรีมมิ่ง (Beel & Wallace, 2020 & Manara & Weber, 2023) ในภาพรวม กระบวนการดังกล่าวได้นำไปสู่การเสริมสร้างอัตลักษณ์และความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในโลกดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พร้อมทั้งก่อให้เกิดบริบทใหม่แห่งการจัดระเบียบทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นให้มีพลวัตและมีบทบาทเชิงรุกมากขึ้นในเศรษฐกิจดิจิทัลระดับโลก (Beel & Wallace, 2020) กล่าวคือ ชุมชนมิได้เพียงรอรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง แต่สามารถเป็นเจ้าของพื้นที่ดิจิทัล สร้างเรื่องราว และต่อรองความหมายของทุนวัฒนธรรมของตนเองในเวทีโลกอย่างภาคภูมิและมั่นคง (Manara & Weber, 2023) งานวิจัยของ เกียรติศักดิ์ สุริยะภูมิ และสราลี โอธินทรยุทธ (2567) พบว่า การประเมินคุณภาพสื่อวีดิทัศนสารคดีเรื่องทุนวัฒนธรรมของชุมชนภาคอีสานอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.57–4.70, ร้อยละ 91–94, SD=0.46–0.61) แสดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถใช้สื่อเทคโนโลยีในการอนุรักษ์และเผยแพร่ทุนวัฒนธรรมได้อย่างมีคุณภาพ

ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นสามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลได้อย่างยั่งยืนผ่านกลไกสำคัญ คือ การผลิตและเผยแพร่เนื้อหาออนไลน์ที่เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรม ซึ่งช่วยให้ชุมชนก้าวจากผู้บริโภคสื่อไปสู่บทบาทผู้ผลิตสื่อ (Prosumer) พัฒนาทักษะดิจิทัลขั้นสูง และสร้างสรรค์เรื่องราวท้องถิ่นให้น่าสนใจและเข้าถึงง่าย กระบวนการนี้ไม่เพียงเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น การส่งเสริมท่องเที่ยวหรือขายสินค้า แต่ยังฟื้นฟูอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างเครือข่ายสังคมดิจิทัลข้ามพื้นที่และภูมิศาสตร์ และทำให้ทุนวัฒนธรรมกลายเป็นสินทรัพย์ดิจิทัลที่มีมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ ในเชิงนโยบายจึงควรสนับสนุนการพัฒนาทักษะดิจิทัลขั้นสูง ส่งเสริมให้ชุมชนใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสร้างมูลค่า และสนับสนุนการเข้าถึงแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อขยายเครือข่ายและโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

3. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือดิจิทัลระหว่างชุมชน เป็นกลยุทธ์สำคัญที่ชุมชนท้องถิ่นได้นำมาใช้เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัล โดยกระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของชุมชนจากการดำเนินงานแบบปัจเจกสู่รูปแบบการรวมกลุ่มที่มีโครงสร้างชัดเจนมากขึ้น อาทิ การจัดตั้ง Community of Practice (CoP) หรือเครือข่ายความร่วมมือข้ามพื้นที่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เครือข่ายท่องเที่ยว เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนออนไลน์ และเครือข่ายสื่อดิจิทัลระดับท้องถิ่นและภูมิภาค (Asanprakit & Kraiwanit, 2024) โดยกิจกรรมของเครือข่ายเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทรัพยากร และประสบการณ์การปรับตัวสู่สังคมดิจิทัล ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ที่เอื้อต่อการติดต่อสื่อสารแบบเปิดกว้าง การรวมกลุ่มในลักษณะนี้ไม่เพียงช่วยลดต้นทุนการพัฒนาทักษะดิจิทัลที่แต่ละชุมชนต้องแบกรับเพียงลำพัง แต่ยังเป็นเวทีเสริมศักยภาพการตลาดผ่านกิจกรรมร่วมต่าง ๆ เช่น การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงหลายชุมชนเข้าด้วยกัน การต่อรองอำนาจกับแพลตฟอร์ม E-commerce ขนาดใหญ่ในฐานะพันธมิตรเครือข่าย หรือการทำกิจกรรม Cross promotion ที่ช่วยขยายโอกาสการตลาดและสร้างฐานลูกค้าร่วมกันในวงกว้าง (Triyana et. al., 2024)

นอกจากนี้ การรวมกลุ่มในรูปแบบเครือข่ายยังช่วยเพิ่มความยืดหยุ่น (Agility) ในการรับมือกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น การเรียนรู้เทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ การติดตามและวิเคราะห์แนวโน้มผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ตลอดจนการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการรับมือกับปัญหายุคดิจิทัล เช่น ภัยคุกคามไซเบอร์ ข่าวปลอม หรือความผันผวนด้านนโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจดิจิทัล (Asanprakit & Kraiwanit, 2024) ในเชิงแนวคิด กระบวนการดังกล่าวสะท้อนถึงแนวทาง Collaborative Adaptation หรือการปรับตัวแบบร่วมมือกัน ซึ่งช่วยลดความเหลื่อมล้ำระหว่างชุมชนที่มีทรัพยากรต่างระดับและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนในโลกดิจิทัล (Beel & Wallace, 2020) การพัฒนาในลักษณะเครือข่ายยังทำให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถเปลี่ยนแปลงบทบาทจากผู้ปรับตัว (Passive adopter) ไปสู่ผู้กำหนดทิศทาง (Active shaper) ของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลในบริบทของตนเอง ผ่านการร่วมกำหนดกติกา แลกเปลี่ยนแนวทาง และพัฒนาแนวปฏิบัติร่วมที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น รวมถึงสร้างมาตรฐานและจริยธรรมการใช้สื่อดิจิทัลที่ตั้งอยู่บนฐานของความรู้สึกร่วมและความเป็นเจ้าของทางวัฒนธรรมและสังคม ในมิติที่ลึกขึ้น การสร้างเครือข่ายดิจิทัลระหว่างชุมชนอาจนับเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อร่างสร้างโครงสร้างเศรษฐกิจดิจิทัลฐานรากที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน โดยอาศัยทุนทางสังคมและทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่เป็นตัวขับเคลื่อนหลัก ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถรักษาอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นไว้ได้ในขณะเดียวกันก็สามารถเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจดิจิทัลระดับชาติและระดับโลกได้อย่างกลมกลืนและมั่นคง (Manara & Weber, 2023)

ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นสามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลได้อย่างยั่งยืนผ่านกลไกสำคัญคือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือดิจิทัลระหว่างชุมชน ซึ่งช่วยเปลี่ยนบทบาทของชุมชนจากการทำงานแบบปัจเจกไปสู่การรวมกลุ่มที่มีโครงสร้างชัดเจน เช่น Community of Practice เครือข่ายท่องเที่ยว วิสาหกิจชุมชนออนไลน์ และสื่อดิจิทัลระดับท้องถิ่นและภูมิภาค เครือข่ายเหล่านี้เปิดเวทีให้ชุมชนแลกเปลี่ยนความรู้ ทรัพยากร และประสบการณ์ พร้อมสร้างโอกาสทางการตลาดร่วม ลดต้นทุนการพัฒนาทักษะดิจิทัล และเพิ่มความยืดหยุ่นในการปรับตัวต่อบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กลไกดังกล่าวช่วยให้ชุมชนก้าวจากผู้ปรับตัวไปสู่ผู้กำหนดทิศทางของการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัล โดยอาศัยทุนทางสังคมและทุนวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อน ในเชิงนโยบายจึงควรสนับสนุนการสร้างและขยายเครือข่ายดิจิทัลระหว่างชุมชน ส่งเสริมความร่วมมือข้ามพื้นที่และการแลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น พร้อมสร้างมาตรฐานและจริยธรรมการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

4. การพัฒนาทักษะดิจิทัลผ่านการเรียนรู้แบบชุมชน (Community-based digital learning) เป็นกลยุทธ์เสริมทักษะด้านเทคโนโลยีให้กับสมาชิกในชุมชน และเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลอย่างสอดคล้องกับบริบทเฉพาะถิ่น และยึดโยงกับทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ (อลงกต แผนสนิท ปรารถนา มะลิไทย และ วิษณุ ปัญญายงค์, 2567) กระบวนการดังกล่าวเน้นรูปแบบการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในทุกระดับผ่านเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กลุ่มปฏิบัติการ และกิจกรรมลงมือปฏิบัติจริง (Learning by doing) ซึ่งช่วยลดอุปสรรคด้านเทคโนโลยีและความรู้สึกห่างไกลจากโลกดิจิทัล โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่เปราะบางและด้อยโอกาส (Huggins & Izushi, 2002) ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว คือ การถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย สอดคล้องกับวิถีชีวิตและอาชีพของคนในชุมชน เช่น การถ่ายภาพสินค้าชุมชน การตัดต่อวิดีโอเพื่อเล่าเรื่องราวท้องถิ่น หรือการใช้โซเชียลมีเดียในการโปรโมทผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ทั้งนี้ กระบวนการเรียนรู้มิได้เป็นเพียงช่องทางในการส่งเสริมทักษะเชิงเทคนิคเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นเวทีในการฟื้นฟูและเชื่อมร้อยทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สามารถนำมาปรับใช้กับโลกดิจิทัลได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ การเรียนรู้แบบชุมชนยังช่วยลดช่องว่างดิจิทัลในมิติของโอกาสการเข้าถึงและการใช้งานเทคโนโลยีของกลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ กลุ่มชาติพันธุ์ หรือชุมชนห่างไกล ผ่านการออกแบบกิจกรรมที่คำนึงถึงข้อจำกัดเฉพาะ เช่น ด้านภาษา ความคุ้นชินกับเทคโนโลยี หรือรูปแบบการสื่อสารที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิม (อลงกต แผนสนิท ปรารถนา มะลิไทย และ วิษณุ ปัญญายงค์, 2567) ในขณะเดียวกันยังเสริมสร้างบทบาทของคนรุ่นใหม่ในฐานะ "ผู้นำดิจิทัล" (Digital leader) ที่ไม่ได้เป็นเพียงผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีแต่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างรุ่น (Intergenerational bonding) และลดช่องว่างทางวัฒนธรรมระหว่าง

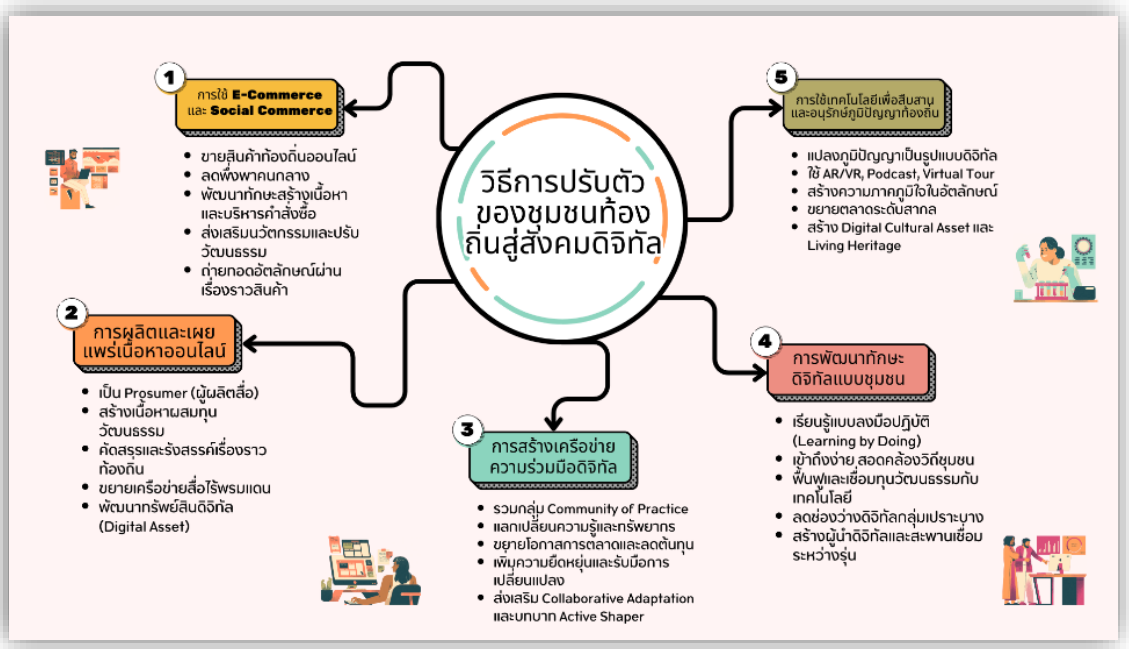
โลกดั้งเดิมกับโลกดิจิทัลอย่างมีนัยสำคัญ หากพิจารณาในมุมของการพัฒนาเชิงโครงสร้าง กระบวนการเรียนรู้ทักษะดิจิทัลแบบชุมชนเช่นนี้ จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการพัฒนาทักษะรายบุคคล แต่เป็นกระบวนการสร้างและเสริมสร้างโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนผ่านฐานทุนที่มีอยู่ (Community asset-based Learning) ซึ่งช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนากลไกภายในที่สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ลดการพึ่งพาองค์กรภายนอก และเสริมสร้างความมั่นคงในการก้าวสู่สังคมดิจิทัลได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน (Huggins & Izushi, 2002) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวยังถือเป็นแนวทางที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยีในระดับฐานรากได้อย่างเป็นรูปธรรม และส่งเสริมให้เกิดการสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่หยั่งรากลึกในชุมชนท้องถิ่น อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล งานวิจัยของ ณวิญ เสริฐผล (2567) พบว่า ชุมชนสามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลได้ผ่านการพัฒนาทักษะดิจิทัลโดยใช้การเรียนรู้แบบชุมชน (Community-based digital learning) โดยการสร้างสื่อออนไลน์ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เช่น วิดีโอการสอนบน YouTube แหล่งเรียนรู้บน Facebook และสื่อการทาหนัง (MOV) การพัฒนาสื่อเหล่านี้ไม่เพียงช่วยให้สมาชิกชุมชนเข้าถึงองค์ความรู้และฝึกทักษะดิจิทัลเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมการเรียนรู้ร่วมกันภายในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการปรับตัวสู่สังคมดิจิทัลอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ชุมชนท้องถิ่นสามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลได้อย่างยั่งยืนผ่านกลไกสำคัญ คือ การพัฒนาทักษะดิจิทัลแบบชุมชน (Community-based digital learning) ซึ่งเน้นการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วม ถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่น กระบวนการนี้ช่วยลดอุปสรรคด้านเทคโนโลยีและช่องว่างดิจิทัลโดยเฉพาะในกลุ่มเปราะบาง พร้อมเสริมบทบาทคนรุ่นใหม่ในการเป็นผู้นำดิจิทัลและสร้างสะพานเชื่อมระหว่างรุ่น กลไกดังกล่าวไม่เพียงพัฒนาทักษะเชิงเทคนิค แต่ยังฟื้นฟูและเชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ช่วยให้ชุมชนสามารถเรียนรู้ ถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ลดการพึ่งพาภายนอก และสร้างความมั่นคงในการก้าวสู่สังคมดิจิทัล ในเชิงนโยบายจึงควรสนับสนุนการออกแบบกิจกรรมเรียนรู้เชิงปฏิบัติที่เหมาะกับบริบทท้องถิ่น ส่งเสริมบทบาทผู้นำดิจิทัลรุ่นใหม่ และใช้ทุนชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาโครงสร้างการเรียนรู้และนวัตกรรมทางสังคมอย่างยั่งยืน

5. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นยุทธศาสตร์ที่แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านบทบาทของชุมชนท้องถิ่นจากผู้บริโภควัฒนธรรมแบบรับสู่ผู้ผลิตและผู้จัดการทุนวัฒนธรรมในโลกดิจิทัลอย่างมีพลัง โดยกระบวนการนี้เน้นย้ำถึงการแปลงองค์ความรู้ดั้งเดิมให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัลที่เข้าถึงง่ายหลากหลาย และสอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้บริโภคยุคใหม่ เช่น การผลิตคลิปวิดีโอสารคดีสั้น การจัดทำ Podcast การสร้าง Virtual tour รวมถึงการใช้เทคโนโลยี AR/VR ในการจำลองประเพณีหรือวิถีชีวิตท้องถิ่น

ในลักษณะ Interactive (อลงกต แผนสนิท ปรารถนา มะลิไทย และวิษณุ ปัญญายงค์, 2567) กระบวนการเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้คนนอกพื้นที่สามารถเข้าถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นได้สะดวกและทันสมัยขึ้นเท่านั้น หากแต่ยังช่วยสร้างพื้นที่แห่งความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และรากเหง้าของชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ซึ่งมักถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่มีช่องว่างทางวัฒนธรรมสูงที่สุดในยุคดิจิทัล การแปลงองค์ความรู้สู่องค์ความรู้ดิจิทัลในลักษณะเชิงสร้างสรรค์ดังกล่าว ยังช่วยเปิดโอกาสให้ชุมชนสามารถขยายขอบเขตของตลาดออกสู่ระดับสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการสร้างสรรค์คอนเทนต์วัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ หรือการผสมผสานประสบการณ์การท่องเที่ยวในรูปแบบ Hybrid ที่เชื่อมโยงโลกออนไลน์กับกิจกรรมออฟไลน์ (Offline-online integration) เช่น การจัดกิจกรรมเวิร์กช็อปเสมือนจริง การถ่ายทอดพิธีกรรมผ่าน Live streaming ควบคู่ไปกับกิจกรรมจริงในพื้นที่ (อลงกต แผนสนิท ปรารถนา มะลิไทย และ วิษณุ ปัญญายงค์, 2567)

การใช้เทคโนโลยีในรูปแบบนี้จึงมิได้จำกัดอยู่เพียงการอนุรักษ์แบบสื่อความรู้เพื่อการศึกษาเท่านั้น แต่ยังช่วยให้ชุมชนสามารถแปลงทุนวัฒนธรรมให้กลายเป็นทรัพย์สินทางดิจิทัลที่มีศักยภาพเชิงพาณิชย์ (Digital cultural asset) และสามารถต่อยอดสู่นวัตกรรมวัฒนธรรมในบริบทสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ยิ่งไปกว่านั้น การเปลี่ยนบทบาทของชุมชนจากเพียงผู้อนุรักษ์แบบดั้งเดิมสู่ผู้พัฒนาและผู้ขยายทุนวัฒนธรรมในบริบทดิจิทัล ยังเป็นการยกระดับขีดความสามารถของชุมชนให้สามารถกำหนดทิศทางและจัดระเบียบทุนวัฒนธรรมด้วยตนเอง อันสะท้อนถึงกระบวนทัศน์ใหม่ในการสืบสานวัฒนธรรมที่ไม่ได้ยึดติดกับรูปแบบการอนุรักษ์ที่หยุดนิ่งแต่เป็นการอนุรักษ์แบบมีชีวิต (Living heritage) ที่เปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปพร้อมกับสังคมดิจิทัล (Huggins & Izushi, 2002) แนวโน้มนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นที่มีทั้งความหมายทางวัฒนธรรมและมิติของความยั่งยืนในระยะยาว โดยเน้นการเป็นเจ้าของทุนวัฒนธรรมในฐานะสินทรัพย์ที่มีคุณค่าและศักยภาพในการต่อรองในเศรษฐกิจดิจิทัลยุคใหม่ งานวิจัยของ พิษณุ อนุชาญ และธิดาภัทร อนุชาญ (2567) ได้ศึกษาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการขับเคลื่อนมรกดทางวัฒนธรรม บริเวณพื้นที่ชุมชนย่านเมืองเก่าสงขลาสู่การเรียนรู้อย่างยั่งยืน ผลการวิจัย พบว่า ความพึงพอใจต่อระบบฐานข้อมูล แผนที่ออนไลน์ และระบบตอบกลับอัตโนมัติในระดับสูงสุด (ค่าเฉลี่ยรวม = 4.59) โดยด้านเนื้อหา การออกแบบ และการนำไปใช้ประโยชน์ มีค่าเฉลี่ย 4.59–4.65 ผลการประเมินชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถสนับสนุนการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 2: แสดงวิธีการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นสู่สังคมดิจิทัล พร้อมกลไกและปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการปรับตัว

สรุป วิธีการปรับตัวเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนเมื่อชุมชนสามารถสร้างกลไกและพื้นที่กลางที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การทดลอง และการสร้างนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ละเลยที่จะพัฒนา “ภูมิคุ้มกันทางดิจิทัล” เพื่อลดความเสี่ยงจากภัยคุกคามที่มากับสังคมดิจิทัล เช่น การหลอกลวงออนไลน์ การละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล หรือการถูกครอบงำทางวัฒนธรรม วิธีการปรับตัวสู่สังคมดิจิทัลจึงเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายที่ชุมชนต้องเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับอัตลักษณ์ ทุนทางสังคม และทุนวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านอย่างสมดุลและยั่งยืน

กระบวนการเปลี่ยนผ่านของชุมชนสู่ความเข้มแข็งในสังคมดิจิทัล

การเปลี่ยนผ่านของชุมชนท้องถิ่นไปสู่สังคมดิจิทัลอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ต้องอาศัยกระบวนการที่เป็นระบบ ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ ดังนี้

1. การตระหนักรู้และสร้างทัศนคติที่เหมาะสม เป็นกลไกเบื้องต้นและสำคัญที่สุดของกระบวนการเปลี่ยนผ่านชุมชนท้องถิ่นสู่สังคมดิจิทัล เพราะการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีไม่ใช่เป็นการเข้าถึงเครื่องมือหรือทักษะด้านเทคนิคเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีคิด (Mindset) และทัศนคติ (Attitude) ที่ฝังรากอยู่ในวิถีชีวิต วัฒนธรรม และโครงสร้างสังคมของชุมชนในระดับลึก การเปลี่ยนผ่านที่ยั่งยืนไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากขาดกระบวนการทำให้คนในชุมชนเข้าใจและตระหนักถึงทั้งโอกาสและความท้าทายของสังคมดิจิทัลในบริบทเฉพาะถิ่น

ของตนเอง (Mahsin et. al., 2023, Patel, S., & Mishra, P., 2023) โดยเฉพาะการคลี่คลายมายาคติที่มองว่าเทคโนโลยีเป็นของไกลตัว หรือเป็นพื้นที่ของคนรุ่นใหม่เท่านั้น เพราะจะทำให้เกิดอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่ทำให้ชุมชนบางแห่งยังคงตั้งรับต่อการเปลี่ยนแปลงด้วยความระแวดระวังหรือความลังเลในกระบวนการสร้างทัศนคติเชิงบวก การสื่อสารจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการออกแบบสาระและกระบวนการสื่อสารที่สอดคล้องกับภาษา วัฒนธรรม และประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของสมาชิกในชุมชน

การเลือกใช้เรื่องราวหรือกรณีตัวอย่างที่จับต้องได้ มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตจริง และสอดแทรกอารมณ์ร่วมทางวัฒนธรรม สามารถช่วยลดระยะห่างทางความคิด และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีพลัง ยิ่งไปกว่านั้น การสื่อสารที่เน้นย้ำว่าการก้าวสู่สังคมดิจิทัลไม่ได้เป็นการทำลายหรือกลืนทับอัตลักษณ์ท้องถิ่น แต่กลับเป็นโอกาสในการพัฒนา ต่อยอด และเผยแพร่อัตลักษณ์เหล่านั้นให้เข้าถึงผู้คนวงกว้างมากยิ่งขึ้น สามารถช่วยขจัดความกังวลใจ และเสริมสร้างความมั่นใจให้คนในชุมชนเห็นบทบาทของตนเองในฐานะผู้ขับเคลื่อนวัฒนธรรมในยุคดิจิทัล มากกว่าการเป็นเพียงผู้รับผลกระทบจากกระแสเทคโนโลยี (Çöteli, 2019, Jati, 2019 & Ganiem, 2024) กระบวนการนี้จึงเปรียบเสมือนฐานรากทางความคิดที่รองรับกระบวนการพัฒนาทักษะและการสร้างนวัตกรรมชุมชนในระยะยาว เพราะเมื่อคนในชุมชนเกิดความเชื่อมั่นและเห็นคุณค่าในศักยภาพของตนเองบนโลกดิจิทัลแล้ว การพัฒนาขั้นต่อไป เช่น การเรียนรู้ทักษะดิจิทัล การสร้างสรรค์เนื้อหา หรือการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลระดับชุมชน ย่อมดำเนินไปด้วยความสมัครใจ และ เกิดการต่อยอดจากภายในชุมชนเอง อันนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านที่มีทั้งความหมายและความยั่งยืนอย่างแท้จริง

2. การพัฒนาทักษะดิจิทัลและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัลอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนท้องถิ่นที่มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากร (Ramankutty, 2023, Patel & Mishra, 2023 & Mahsin et. al., 2023) การมุ่งเน้นเพียงทักษะพื้นฐาน เช่น การใช้งานอุปกรณ์หรือแอปพลิเคชันทั่วไป อาจไม่เพียงพอในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ก้าวเข้าสู่ยุคปัญญาประดิษฐ์ ข้อมูลขนาดใหญ่ และเศรษฐกิจดิจิทัล ความจำเป็นในการส่งเสริมทักษะเชิงลึก เช่น การผลิตเนื้อหา (Content creation) การวิเคราะห์ข้อมูล (Data literacy) และการบริหารจัดการข้อมูลส่วนบุคคล (Digital privacy management) ตลอดจนการสร้างความเข้าใจในประเด็นความปลอดภัยทางไซเบอร์ (Cybersecurity awareness) จึงกลายเป็นทักษะพื้นฐานใหม่ที่ชุมชนควรได้รับการพัฒนา (Patel & Mishra, 2023, Detlor et. al., 2020 & Phuoc, 2023) อย่างไรก็ตาม การออกแบบกระบวนการเรียนรู้เหล่านี้ควรสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของชุมชน (Community-based learning approach) โดยการเรียนรู้ควรอยู่ในรูปแบบที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตและทุนทางสังคมที่มีอยู่ เช่น การจัดการเรียนรู้แบบกลุ่มย่อย

การลงมือปฏิบัติจริง (Learning by doing) และการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-centered approach)

นอกจากนี้ การส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning Culture) ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ของชุมชนให้มีความยืดหยุ่นและพร้อมปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงในทุกระยะ การสร้างพื้นที่เรียนรู้ที่ไม่จำกัดอยู่แค่ในห้องเรียนหรือกิจกรรมเฉพาะทาง แต่สามารถแทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน เช่น ผ่านกลุ่มไลน์ เฟซบุ๊กชุมชน หรือกิจกรรมวัฒนธรรมที่ผสานทักษะดิจิทัลเข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มเปราะบาง อาทิ ผู้สูงอายุ หรือกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถเข้าถึงและพัฒนาทักษะใหม่ ๆ ได้ในบริบทที่คุ้นเคยและปลอดภัย (Huggins & Izushi, 2002 และ อลงกต แผนสนิท และคณะ, 2567) กระบวนการนี้ไม่เพียงช่วยลดช่องว่างดิจิทัล แต่ยังส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและศักยภาพของตนในโลกยุคใหม่ ผ่านการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เชื่อมโยงระหว่างทุนวัฒนธรรมกับเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ ส่งผลให้ชุมชนสามารถกำหนดอนาคตของตนเองบนพื้นฐานของความเข้มแข็งภายใน ลดการพึ่งพาภายนอก และสร้างฐานรากของสังคมดิจิทัลที่ยั่งยืนในระดับชุมชน

3. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึงเทคโนโลยี เป็นปัจจัยตั้งต้นที่มีผลโดยตรงต่อความสามารถในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเห็นได้ชัดระหว่างเขตเมืองและชนบท (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนในพื้นที่ชายขอบขาดโอกาสในการใช้ประโยชน์จากดิจิทัล ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลในพื้นที่ชนบท ไม่ควรมองเพียงในมิติเชิงกายภาพ เช่น การขยายโครงข่ายอินเทอร์เน็ต หรือการกระจายอุปกรณ์เทคโนโลยีพื้นฐานเท่านั้น หากแต่ควรเชื่อมโยงกับมิติสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืน โดยเฉพาะการออกแบบโครงสร้างพื้นฐานควรคำนึงถึงความเหมาะสมต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจฐานราก และทุนทางสังคมในท้องถิ่น เช่น การนำโครงข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงไปเชื่อมโยงกับศูนย์เรียนรู้ ศูนย์ฝึกอบรมอาชีพ หรือแหล่งรวมกลุ่มทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ แนวโน้มการบริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐานโดยชุมชนเอง (Community-managed digital infrastructure) กำลังได้รับความสนใจในระดับสากลและเริ่มเห็นตัวอย่างในประเทศไทย เช่น โครงการอินเทอร์เน็ตหมู่บ้านหรือศูนย์ดิจิทัลชุมชน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาททั้งในด้านการดูแลรักษา การจัดสรรทรัพยากร และการบริหารจัดการค่าใช้จ่ายอย่างเหมาะสม ลดการพึ่งพิงจากภายนอก และเสริมสร้างความภาคภูมิใจในการพัฒนาดิจิทัลในฐานะของทุนชุมชน (Asia-Pacific Telecommunity, 2019) แนวคิดดังกล่าวสอดรับกับแนวคิด Inclusive digital transformation ซึ่งเน้นให้ความสำคัญกับการออกแบบโครงสร้าง

พื้นฐานดิจิทัลที่ไม่เพียงตอบโจทย์การเข้าถึงเท่านั้น แต่ต้องส่งเสริมการใช้งานที่มีคุณภาพและเชื่อมโยงกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในทุกมิติ เช่น การใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนวิถีชีวิต การค้าขายออนไลน์ของสินค้าพื้นถิ่น การเข้าถึงความรู้ และการเชื่อมโยงกับตลาดดิจิทัลในระดับกว้าง ดังนั้น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลในระดับชุมชนมิใช่เพียงภารกิจของภาครัฐหรือเอกชนแต่ฝ่ายเดียว หากแต่ต้องสร้างกลไกร่วมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมีบทบาท ทั้งในฐานะผู้ใช้ ผู้ดูแล และผู้กำหนดทิศทางของเทคโนโลยีในบริบทของตนเอง เพื่อให้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลสามารถตอบโจทย์ความต้องการจริงและนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำ รวมถึงการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในสังคมดิจิทัลในที่สุด (OECD, 2024 & Irbe, 2024)

4. การสร้างเศรษฐกิจดิจิทัลฐานราก โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลถือเป็นปัจจัยตั้งต้นที่มีผลโดยตรงต่อความสามารถในการเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำด้านการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเห็นได้ชัดระหว่างเขตเมืองและชนบท ซึ่งปัญหาดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนในพื้นที่ชายขอบขาดโอกาสในการใช้ประโยชน์จากดิจิทัล ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลในพื้นที่ชนบท ไม่ควรมองเพียงในมิติเชิงกายภาพ เช่น การขยายโครงข่ายอินเทอร์เน็ต หรือการกระจายอุปกรณ์เทคโนโลยีพื้นฐานเท่านั้น หากแต่ควรเชื่อมโยงกับมิติสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืน โดยเฉพาะการออกแบบโครงสร้างพื้นฐานควรคำนึงถึงความเหมาะสมต่อวิถีชีวิต เศรษฐกิจฐานราก และทุนทางสังคมในท้องถิ่น เช่น การนำโครงข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงไปเชื่อมโยงกับศูนย์เรียนรู้ ศูนย์ฝึกอบรมอาชีพ หรือแหล่งรวมกลุ่มทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ แนวโน้มการบริหารจัดการโครงสร้างพื้นฐานโดยชุมชนเอง (Community-managed digital infrastructure) กำลังได้รับความสนใจในระดับสากลและเริ่มเห็นตัวอย่างในประเทศไทย เช่น โครงการอินเทอร์เน็ตหมู่บ้านหรือศูนย์ดิจิทัลชุมชน (เดลินิวส์, 2566, ETDA, 2566, Newswit, 2567) ซึ่งเป็นรูปแบบที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาททั้งในด้านการดูแลรักษา การจัดสรรทรัพยากร และการบริหารจัดการค่าใช้จ่ายอย่างเหมาะสม ลดการพึ่งพิงจากภายนอก และเสริมสร้างความภาคภูมิใจในการพัฒนาดิจิทัลในฐานะของทุนชุมชน แนวคิดดังกล่าวสอดรับกับแนวคิด Inclusive digital transformation ซึ่งเน้นให้ความสำคัญกับการออกแบบโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลที่ไม่เพียงตอบโจทย์การเข้าถึงเท่านั้น แต่ต้องส่งเสริมการใช้งานที่มีคุณภาพและเชื่อมโยงกับการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในทุกมิติ เช่น การใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนวิถีชีวิต การค้าขายออนไลน์ของสินค้าพื้นถิ่น การเข้าถึงความรู้ และการเชื่อมโยงกับตลาดดิจิทัลในระดับกว้าง (Griffith Asia Institute, 2022) ในภาพรวม จึงกล่าวได้ว่าการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลในระดับชุมชนมิใช่เพียงภารกิจ

ของภาครัฐหรือเอกชนแต่ฝ่ายเดียว แต่ต้องสร้างกลไกร่วมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมีบทบาท ทั้งในฐานะผู้ใช้ ผู้ดูแล และผู้กำหนดทิศทางของเทคโนโลยีในบริบทของตนเอง เพื่อให้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลสามารถตอบโจทย์ความต้องการจริง และนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำ รวมถึงการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในสังคมดิจิทัลในที่สุด

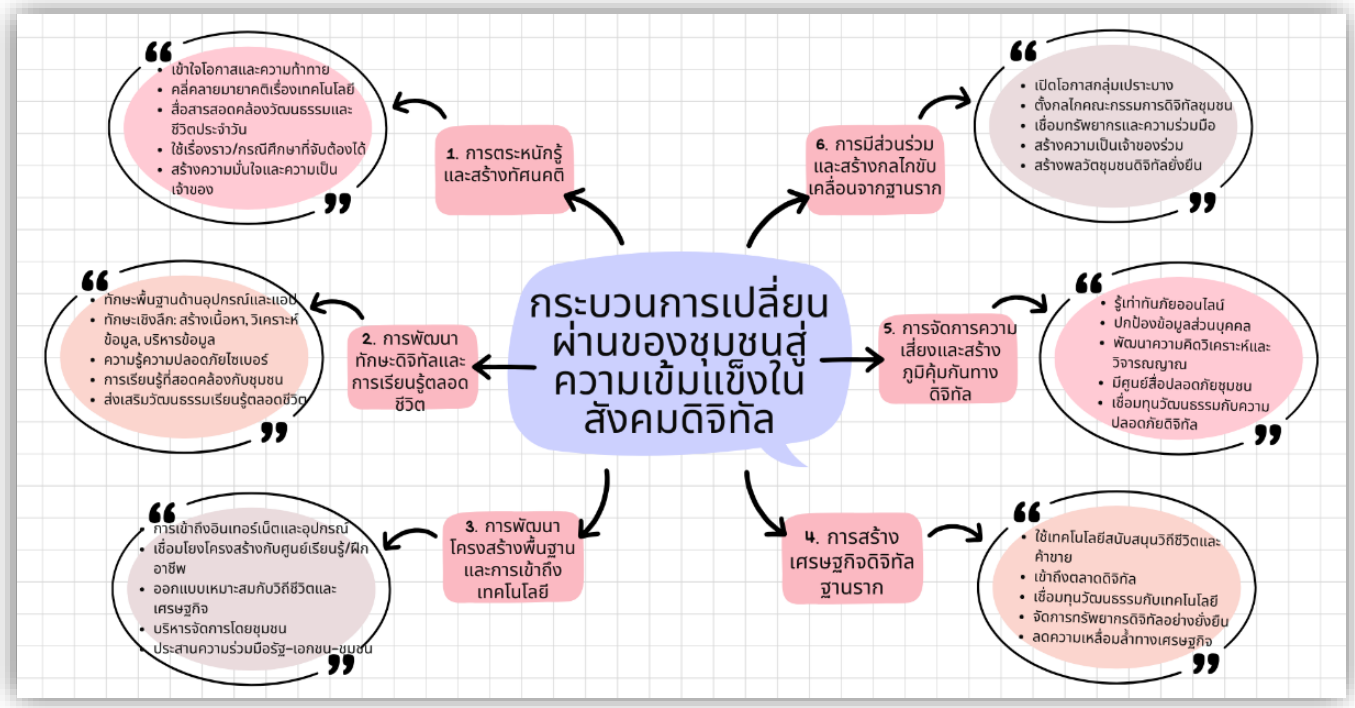
5. การจัดการความเสี่ยงและสร้างภูมิคุ้มกันทางดิจิทัล กระบวนการเปลี่ยนผ่านของชุมชนท้องถิ่นสู่สังคมดิจิทัล ไม่ใช่เป็นโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แต่ยังมาพร้อมกับความเสี่ยงและภัยคุกคามที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เช่น การหลอกลวงออนไลน์ (Online scam) ปัญหาข้อมูลผิดพลาด (Misinformation) หรือการโจรกรรมข้อมูลส่วนบุคคล (Data Privacy Breach) ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อความมั่นคงทางสังคมและจิตใจของคนในชุมชน (Khandii, 2019 & Kukhar, Kravchyk & Brechko, 2023) การสร้างภูมิคุ้มกันทางดิจิทัล (Digital immunity) จึงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยปกป้องและเสริมสร้างศักยภาพให้ชุมชนสามารถรับมือกับภัยคุกคามเหล่านี้ได้อย่างรอบด้าน โดยไม่เพียงแต่เน้นการให้ความรู้ในเชิงเทคนิค เช่น การรู้เท่าทันข่าวปลอมหรือการรักษาความปลอดภัยของบัญชีออนไลน์เท่านั้น แต่ต้องพัฒนาทักษะเชิงลึก อาทิ การคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงพิจารณาญาณ การวิจารณญาณสื่อ และความรู้ด้านสิทธิและกฎหมายดิจิทัล (ณวิญ เสริฐผล, 2567) ในระดับชุมชน แนวทางที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน คือ การสร้างกลไกชุมชนที่ขับเคลื่อนโดยประชาชนในพื้นที่ เช่น ศูนย์สื่อปลอดภัยชุมชน (Community digital safety center) ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางให้คำปรึกษา คัดกรอง เฝ้าระวัง และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและสร้างสรรค์ โดยกลไกเหล่านี้จะช่วยเสริมพลังให้ชุมชนสามารถจัดการความเสี่ยงทางดิจิทัลได้ด้วยตนเอง ลดการพึ่งพิงหน่วยงานภายนอก และส่งเสริมบทบาทของชุมชนในฐานะผู้จัดการและควบคุมเนื้อหาในพื้นที่ของตนเอง

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบแนวคิดของ Digital citizenship และ Media and information literacy (MIL) ที่เน้นให้ประชาชนเป็นผู้รู้เท่าทันเทคโนโลยีและสื่อ โดยตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบในโลกดิจิทัล ซึ่งการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางดิจิทัลที่มีประสิทธิภาพต้องเชื่อมโยงกับทุนทางวัฒนธรรม ทุนสังคม และบริบทของพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนเห็นถึงความสำคัญ และเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันภัยคุกคามที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของตน (Sun et. al., 2023, & Pieta, 2018) ดังนั้นการจัดการความเสี่ยงและสร้างภูมิคุ้มกันทางดิจิทัลในบริบทชุมชนท้องถิ่น จึงควรมองในมิติองค์รวม ที่เชื่อมโยงทักษะส่วนบุคคลกับกลไกชุมชนและนโยบายสาธารณะ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงของชุมชนในโลกดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

6. การมีส่วนร่วมและสร้างกลไกขับเคลื่อนจากฐานราก กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัลของชุมชนท้องถิ่นนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน หากขาดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบของคนในชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางที่มักถูกละเลยหรือขาดโอกาสในเวทีสาธารณะ เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ และกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมักเผชิญข้อจำกัดทั้งในเชิงกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม การเปิดโอกาสให้กลุ่มเหล่านี้ได้เข้ามามีบทบาทในการออกแบบและตัดสินใจเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลของชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำและทำให้การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวตอบสนองต่อบริบทเฉพาะถิ่นอย่างแท้จริง การจัดตั้งกลไกขับเคลื่อนจากฐานราก เช่น คณะกรรมการดิจิทัลชุมชน หรือกลุ่มผู้นำดิจิทัลท้องถิ่น จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางและจัดลำดับความสำคัญของการเปลี่ยนผ่านดิจิทัลได้ด้วยตนเอง (Gallardo, Collins & Gregory North, 2018 & Armenta et. al., 2012)

กลไกเหล่านี้ยังมีบทบาทเป็นพื้นที่กลางในการเชื่อมโยงทรัพยากร องค์ความรู้ และความร่วมมือจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งช่วยลดการพึ่งพานโยบายหรือโครงการจากหน่วยงานภายนอกที่มักเป็นลักษณะบนลงล่าง (Top-down) และอาจไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนในพื้นที่ ในอีกมิติหนึ่งกลไกเหล่านี้ยังช่วยสร้างสำนึกความเป็นเจ้าของ (Ownership) และความรับผิดชอบร่วมของคนในชุมชนต่อการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัล โดยเฉพาะเมื่อกลไกภายในชุมชนมีโครงสร้างที่หลากหลาย โปร่งใส และเปิดกว้างต่อเสียงจากคนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้การเปลี่ยนผ่านของชุมชนท้องถิ่นมีความยั่งยืนจากภายใน (Inside-out development) และยังส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถสร้างระบบเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัลที่มีความยืดหยุ่นและต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกได้ดีขึ้น กล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมและการสร้างกลไกขับเคลื่อนจากฐานราก คือ หัวใจของการสร้าง "พลวัตชุมชนดิจิทัล" ที่มีความยั่งยืน เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันจากภายในสู่ภายนอก ซึ่งถือเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นในยุคดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็วและซับซ้อน

สรุป กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัลของชุมชนท้องถิ่นต้องเป็นกระบวนการแบบองค์รวม (Holistic process) ที่เชื่อมโยงทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน ทักษะดิจิทัล เศรษฐกิจฐานราก ทุนทางสังคม และวัฒนธรรม พร้อมกับการสร้างภูมิคุ้มกันทางดิจิทัล เพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตน

ภาพที่ 3: แสดงกระบวนการเปลี่ยนผ่านของชุมชนสู่ความเข้มแข็งในสังคมดิจิทัล

บทสรุป

บริบทของชุมชนท้องถิ่นไทยในสังคมดิจิทัลสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายที่ซับซ้อนและหลากหลาย ซึ่งครอบคลุมทั้งประเด็นความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี ความเปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมและโครงสร้างของชุมชนในระดับฐานราก อย่างไรก็ตาม ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ยังปรากฏให้เห็นถึงพลวัตแห่งการปรับตัวของชุมชน ที่มิได้เป็นเพียงการตอบสนองเชิงรับ แต่กลับแสดงให้เห็นถึงพลังจากภายในที่มุ่งกำหนดทิศทางการเปลี่ยนผ่านของตนเอง ผ่านการสร้างพื้นที่ของการมีส่วนร่วม และการออกแบบแนวทางการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของตนเองอย่างยั่งยืน

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงต้องอาศัยกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ ได้แก่ แนวคิดสังคมดิจิทัล ที่มองเห็นเทคโนโลยีในฐานะกลไกหลักในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคม และการนิยามบทบาทใหม่ของพลเมืองในยุคดิจิทัล ทฤษฎีการปรับตัว ซึ่งช่วยอธิบายรูปแบบการตอบสนองของชุมชนต่อแรงกดดันจากภายนอก ตลอดจนความสามารถในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและโครงสร้างทางสังคมให้คงความมั่นคง และแนวคิด

การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ที่เน้นการเสริมสร้างศักยภาพภายใน การใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ และการเคารพบริบทเฉพาะถิ่นเป็นแกนกลางของการพัฒนา

ภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว บทความได้เสนอรูปแบบการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลผ่าน 5 ลักษณะสำคัญ ได้แก่ การค้าผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การผลิตเนื้อหาดิจิทัลเชิงวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน การส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการใช้เทคโนโลยีเพื่อสืบสานและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับรากฐานของชุมชนอย่างสมดุล

นอกจากนี้ บทความยังได้เสนอองค์ประกอบเชิงโครงสร้างของกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่ความเข้มแข็งในสังคมดิจิทัลที่ประกอบด้วย 6 มิติ ได้แก่ การสร้างการตระหนักรู้ถึงโอกาสและความเสี่ยงของเทคโนโลยี การพัฒนาทักษะดิจิทัลอย่างรอบด้าน การจัดตั้งโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการเข้าถึงอย่างเท่าเทียม การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากผ่านเทคโนโลยี การสร้างภูมิคุ้มกันต่อภัยคุกคามออนไลน์ และการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง องค์ประกอบเหล่านี้เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันอย่างเป็นระบบจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายใน และขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้สามารถอยู่รอดและเติบโตได้อย่างมั่นคงในสังคมดิจิทัลอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

เกียรติศักดิ์ สุริยะภูมิ และสราลี โอธินทรยุทธ. (2567). การผลิตสื่อวีดิทัศน์สารคดีเรื่องทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนภาคอีสาน. *วารสารกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์*, *3*(3), 73–117.

เดลินิวส์. (2566). *"เอ็ตด้า" สานต่อ "โปรเจกต์ ETDA Digital Citizen" ปั้นคนไทยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์.* สืบค้นจาก https://www.dailynews.co.th/news/3041873/

ณวิญ เสริฐผล. (2567). การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนหม้อแกงทอง ตาบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. *วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร, 26*(2), 99-111.

ณวิญ เสริฐผล. (2568). ภูมิปัญญาดิจิทัล: แนวคิด หลักการและการประยุกต์ใช้ในการพัฒนา. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และนวัตกรรม มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, 1*(4), 1-16.

ณัฐชัย นิ่มนวล. (2563) ปัจจัยที่เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจดิจิทัล จังหวัดนครสวรรค์. *บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์*, 8(2), 171-180.

ประทวน วันนิจ และ มนูญ สอนโพนงาม. (2565). วิกฤตวัฒนธรรม เปลี่ยนผ่านวิถีชีวิตสังคมไทยในยุคดิจิทัล. *วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์, 9*(2), 117-126.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2566). *ETDA โชว์ผลงานรอบปี 'ส่งเสริม-กำกับดูแลธุรกิจบริการดิจิทัล' เพื่อคนไทย "ชูปี 67 เข้มข้นกับบทบาท Co-.* https://www.etda.or.th/th/pr-news/13_year.aspx

สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล. (2562). *การคาดการณ์อนาคตเทคโนโลยีดิจิทัลประเทศไทย 2035 (Thailand Digital Technology Foresight 2035).* สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล (depa).

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). *รายงานผลการสำรวจข้อมูลสถานภาพการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและการเข้าใจดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566.* สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). *การสำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2567 (ไตรมาส 4).* กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2568). *สำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2568 (ไตรมาส 2).* สำนักงานสถิติแห่งชาติ

สุเมธ พิลึก และ จิตาพัชญ์ ไชยสิทธิ์. (2567). การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้วยพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ ในจังหวัดนครสวรรค์. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, *8*(1), 278–294. https://doi.org/10.14456/jeir.2024.17

อลงกต แผนสนิท ปรารถนา มะลิไทย และวิษณุ ปัญญายงค์. (2567). การขับเคลื่อนชุมชนผ่านศูนย์ดิจิทัลชุมชนจังหวัดศรีสะเกษ. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, 8*(2), 67-90.

Armenta, A. al et. (2012). The new digital divide: The confluence of broadband penetration, sustainable development, technology adoption and community participation. *Information Technology for Development, 18*(4), 345–353.

Asanprakit, S., & Kraiwanit, T. (2024). Multiplier transformation of E-commerce to S-commerce in emerging economy. *R-Economy, 10*(1), 55–73.

Asia-Pacific Telecommunity. (2019). *APT report on the best practice of connectivity: Village broadband internet project (Net Pracharat) of Thailand*. Ministry of Digital Economy and Society.

Beel, D., & Wallace, C. (2020). Gathering together: Social capital, cultural capital, the value of cultural heritage in a digital age. *Social & Cultural Geography*, 1-21.https://shorturl.asia/uJQ6e

Çöteli, S. (2019). The impact of new media on the forms of culture: Digital identity and digital culture. *Online Journal of Communication and Media Technologies, 9*(2), 1-12.

Detlor, B. et al. (2020). *Local community digital literacy training: An exploratory investigation of digital literacy training programs led by public libraries and other local community organizations (Working Paper No. 102).* [McMaster Digital Transformation Research Centre, McMaster University]. https://shorturl.asia/u92Z8

Gallardo, R., Collins, A., & Gregory North, E. (2018). Community development in the digital age: role of extension. *Journal of Extension, 56*(4), 1-10. https://shorturl.asia/Hv8ND

Ganiem, L. M. et al. (2024). Society in the digital era: Adaptation, change, and response to communication technology. *Journal International Dakwah and Communication, 4*(1), 123–135.

Goedhart, N. S., Verdonk, P. & Dedding, C. (2022). "Never good enough." A situated understanding of the impact of digitalization on citizens living in a low socioeconomic position. *Policy & Internet, 14*(4), 1–21.

Griffith Asia Institute. (2022, July 21). *Cooperative connectivity in Thailand*. https://shorturl.asia/5oTtm

Hariyati, F. et al. (2024). Use of social media in preserving local cultural identity in the Cipaku Cultural Community, Sumedang, Indonesia. In E. Edwards et al. (Eds.), *Proceedings of the 3rd Annual International Conference on Natural and Social Science Education (ICNSSE 2023)*, Advances in Social Science, Education and Humanities Research 846, (pp.564-576). https://www.atlantis-press.com/article/126000539.pdf

Huggins, R., & Izushi, H. (2002). The digital divide and ICT learning in rural communities: Examples of good practice service delivery. *Local Economy, 17*(2), 111-122.

Ilham, M. et al. (2023). Pelatihan content creator dengan tema prospek bisnis yang menjanjikan pada masyarakat desa panjunan, kecamatan sukodono, kabupaten sidoarjo sebagai bentuk meningkatkan Kompetensi Mahasiswa Oleh Mahasiswa Universitas Sunan Giri Surabaya. *ARDHI: Jurnal Pengabdian Dalam Negri, 1*(5), 7-13. https://shorturl.asia/HjBYR

Ilze, I. (2024). *Digital Infrastructure development*. https://ssrn.com/abstract = 4723393

Jati, R. P. (2019). The existence of Indonesian local art culture through digital-based community media. *Green Development in Industrial Community 4. 0*, 489–493. https://shorturl.asia/FHOuQ

Jati, R. P. (2022). Advancing local culture through hyperlocal media. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding, 9*(2), 362-369

Khandii, O. (2019). Social threats in the digitalization of economy and society. *NTI-UkrSURT 2019*. https://shorturl.asia/6843F

Kukhar, O., Kravchyk, Y., & Brechko, O. (2023). Digital transformation as a factor in ensuring economic security of enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies, 9*(5), 143–152.

Laskar, M. H. (2023). Examining the emergence of digital society and the digital divide in India: A comparative evaluation between urban and rural areas. *Frontiers in Sociology, 8*:1145221. https://shorturl.asia/B0QZ1.

Mahsin, B. M. et. al. (2023). Komunikasi digital dan perubahan sosial masyarakat pedesaan. *Mu'ashir: Jurnal Dakwah & Komunikasi Islam, 1*(2), 357–386.

Manara, R., & Weber, M. (2023). Cultural identity in the digital age: Navigating globalization in local communities. *Journal of Humanities and Social Sciences, 5*(3), 114-120.

Newswit. (2567). ETDA เปิดรับสมัครนักศึกษา และชุมชนทั่วไทย ก้าวสู่นักธุรกิจรุ่นใหม่ ดันชุมชนสร้างโอกาสเพิ่มรายได้ ผ่านกิจกรรม "EMPOWER SOCIAL ENTERPRISE". https://shorturl.asia/ DPLYq

OECD. (2024). Digital public infrastructure for digital governments (OECD Public Governance Policy Papers No. 68. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://shorturl.asia/ZTgCz

Patel, S., & Mishra, P. (2023). New skills for sustainability in the socially challenging era of digital transformation: Opportunities and challenges. In IGI Global (Ed.), *Handbook of research on Sustainable career ecosystems for university students and graduates* (Chapter 15, pp. 305–306). IGI Global. https://shorturl.asia/ywl0P

Phuoc, K. H. (2023). Lifelong learning in the digital age. *Journal of Southeast Asian Education, 1*(Special Issue), 1–12.

Pięta, P. (2018). Development of social capital by strengthening of digital competences among groups exposed to social exclusion. *Annals of marketing management & economics, 4*(1), 73–87.

Prior, J. et al. (2019). Social capital, adaptation and resilience: Case studies of rural communities in Ethiopia, Zimbabwe and Myanmar. In H. James, (ed.), *Population, development, and the environment*, (pp. 87- 112). Palgrave Macmillan, Basingstoke.

Ramankutty, N. (2023). Both technological innovations and cultural change are key to a sustainability transition. *PLOS Biology, 21*(9), 1-4.

Škripcová, L. N. (2017). Motivations and incentives of community media content creators: A case study of Spodnás. *Communication Today, 8*(2), 30-41.

Sun, Z. et al. (2023). Digital Inclusion, cultural capital, and health status of urban and rural residents: An empirical study based on 2017 CGSS database. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 20*(5), 1-14.

Syahruddin, et al. (2023). Community adaptation in facing the digital governance. *Technium Social Sciences Journal, 49*(Special Issue), 393–399.

Triyana, H., Rahim, M., & Purnawan, E. (2024). The impact of online commerce on economic growth. *Southeast Asia Journal of Graduate of Islamic Business and Economics (SAJGIBE), 3*(1), 7-15.